

Ten geleide

Een van de oudste kerkelijke hymnen is het 'Te Deum' - een groot loflied op God - zo'n 1600 jaar geleden geschreven door ene Nicetas, en volgens sommige bronnen al gezongen bij de doop van Augustinus in het jaar 387. Enkele decennia geleden schreef Huub Oosterhuis 'Een Psalm, een loflied, ook een soort 'Te Deum', maar dan heel anders. De God van het 'Te Deum' is hoog en ver, omringd door hemelse machten, met Christus tronend aan zijn rechterhand en overschaduwde door de heilige geest. De God van 'Een Psalm, een loflied' is dichterbij, minder transcendent, bijbelser, menselijker. Weten wij daarmee wie God is? 'Enkel te zingen zijt Gij,' zegt een ander lied over hem. Je kunt nietszeggend alles over hem zeggen, en alleszeggend over hem zwijgen. 'Een stameling van stomheid zijt Gij in mijn mond, als ik U zing.'

Toespraak

1.

In het 'Te Deum' wordt God, de Heer, de 'eeuwige Vader', geloofd en geprezen door heel de aarde en vervolgens door de hemel: de engelen, de cherubijnen en serafijnen, de hemelse machten die heilig heilig heilig zingen, de roemrijke apostelen, de lofwaardige menigte profeten, de stoet der martelaren in het wit, en de Heilige Kerk over heel de aarde. En dan wordt God nog eens drievoudig geprezen: als Vader 'onmetelijk in majesteit', zijn eniggeboren Zoon 'waarachtig en hoog verheven' en de Heilige Geest, de vertrooster.

'Een Psalm een loflied' van Huub Oosterhuis is een lied van vrije vogels, van mensen die zich niet geknecht weten door God, met geen woord. Dat is immers de kern van het Grote Verhaal van Israël en van Jezus: geen knechting, maar bevrijding.

Het begint met roepen. De woorden 'loven' en 'prijzen' zijn in onze liederen minder gangbaar. Zij klinken voor velen van ons wat oubollig, teveel naar een voorbije vroomheid. 'U roept wat overal op aarde leef', het vuur naar U genoemd, licht licht van U, zielen van mensen, stroken avondrood'. Dus niet de platte aardse werkelijkheid, maar de bezielde, warme, verlichte aarde, alles wat naar hem verwijst, wat hem oproept. Dat roepen komt niet zozeer van boven, uit de hemel van het kerkelijk verleden - cherubijnen, serafijnen, apostelen, profeten, martelaren - maar 'van onderen'. Het is ook een roep vanuit een gemis, een roepen uit de diepte. Dat altijd nieuwe lied klimt op vanuit de stilte die na woorden komt - de sprakeloosheid - en vanuit 'de dorst naar U'. Het reikhalst, zoals een hert, naar het in een witroze waas opbloeien van verschroeide aarde, van platgebombardeerde, uitgebuite en uitgedroogde aarde. Het lied als een opwiekende arend.

Het 'Te Deum' is eigenlijk grotendeels gewijd aan 'Christus, Koning der glorie, enige Zoon van de Vader', zoals heel de theologie van het christendom - het spreken over God - altijd 'christocentrisch' is geweest. Alles draait om hem, hij is komen afdalen en, zo staat er: 'Gij, die om de mens verlossing te brengen, niet bent teruggeschrikt voor de schoot van de Maagd.' Hij heeft de prikkel van de dood overwonnen - 'door zijn kostbaar bloed' - en de hemel voor ons geopend en daar zit hij, net als in het Credo, aan Gods rechterhand, waar hij ooit over ons zal oordelen. Die Christus lijkt weinig meer te maken te hebben met die Joodse messias, Jezus, met wie we ons als mens nog verwant en verbonden kunnen voelen.

In Oosterhuis' loflied komt die 'Christus' niet voor. Het gaat vooral over de God van Israël, die van Exodus. Daaruit wordt geciteerd, het ons bekende verhaal: dat hij de ellende van zijn volk gezien

heeft. 'Gezien de doem, de stenen, het gezwoeg.' Dat hij zijn volk heeft bevrijd, uit het slavenhuis, uit de afgrond gehaald. En in de woestijn heeft hij uit het vuur zijn Naam geroepen in Mozes' gezicht: Ik zal er zijn. En na de uittocht heeft hij hem op de berg nog eens uitgelegd *hoe* hij er zal zijn: erbarmend, lankmoedig, rijk aan liefde, trouw - duizend geslachten lang (dat is wel 40.000 jaar). En, niet te vergeten: wegdragend ongerechtigheid, het kwaad de wereld uit, ook dat hoort bij zijn Naam, zijn identiteit.

Dat was nog eens gezelschap voor Mozes, voor de mens, een vriend naast wie je rechtop kunt staan en gaan. Die je een nieuwe hemel en een nieuwe aarde laat zien, perspectief voor je opent in de grootste uitzichtloosheid van de woestijn. En dan geeft de dichter toch een voorzichtige, subtiele verwijzing naar die messiaanse mens Jezus: 'een rozentuin, een grafsteen weggerold'. De tuin van de opstanding. Het lege graf. En dan wordt het lied lyrisch: 'een gloed van ogen, zoals bronnen zijn / mensen met macht en heerlijkheid bekleed.' Dat is het visioen van het land, 'dat land van U', ook wel: koninkrijk van God genoemd. Wij, 'uw evenbeeld, uw mens, de broze maaksels die wij zijn van U', krijgen daar deel aan Gods majesteit en heerlijkheid.

En dan zijn we maar net over de helft van het lied. Laten we er eerst maar naar luisteren en kijken hoe het verder gaat en afloopt.

2.

Ook het laatste deel van het 'Te Deum' is eigenlijk helemaal aan 'Christus' gericht: 'kom uw dienaren te hulp, die Gij met uw kostbaar bloed hebt vrijgekocht'. Alle lof van het 'Te Deum' gaat naar 'Christus als de eniggeboren Zoon van de Vader'. Zoals in heel de geschiedenis van het christendom worden God en Christus vaak op één lijn gesteld. Daarbij verdwijnt de hele voorgeschiedenis van het Joodse volk uit beeld. 'Mozes en de profeten' die in de evangeliën nog zo'n belangrijke rol spelen, worden genegeerd, zoals de Joden bijna tweeduizend jaar genegeerd zijn, en erger. Maar ook de geschiedenis ná 'Christus' lijkt in hem al voltooid. Ook wij hebben eigenlijk maar weinig in te brengen. We zijn al verlost, we zijn vrijgekocht. Deze Christus lijkt niet op de Joodse Jezus, de zoon van de Thora, de vermoorde, door wie wij de God van zijn volk en zijn Naam hebben leren kennen, en in wiens voetspoor wij wel zouden willen gaan.

Het lied stelt nu de menselijke situatie aan de orde - de *condition humaine* - die maar niet verandert: 'Hoe werden wij zo'n broedplaats van geweld (...) de hooggezetenen nog hogerop, de neergedrukten dieper in het stof.' Het stelt de vraag naar de oorzaak van het geweld en het onrecht in deze wereld. Dat moet toch anders kunnen? Zoals Mirjam-Maria in het Magnificat zingt: 'Hij haalt de tirannen neer van hun tronen, tilt de vernederden op'. Maar zie uw mensen, geboetseerd naar uw evenbeeld: 'de broze maaksels die wij zijn van U', 'uiteengeslagen tot de hemelrand', zoekgeraakt, op de vlucht, verzeild in allerlei soorten crisissen en depressies, en opnieuw honger en oorlog, altijd die duvel en z'n ouwe moer.

Als het waar is wat geschreven staat: dat de steppe zal bloeien: 'dorstige grond een oase van groen'. En als 'ook de zwaluw, zelfs het musje zijn nest vindt bij U', zoals een andere Psalm zegt, 'waarom de mensen niet?' Zo wordt in deze lofzang niet over onze hoofden naar de hemel gezongen en wordt de hele mensengeschiedenis voor en na Jezus tot op vandaag niet van alle belang ontdaan door de mythe van de verlossing door zijn kostbaar bloed, maar serieus genomen. Hoezo zijn we vrijgekocht? We zijn altijd en dezer dagen opnieuw knechten van oorlog geworden, wapenleveranciers, knechten van onze tanende welvaart, van onze veehouderij, van de gokmarkt, die sinds kort wél vrij is.

Maar, zo eindigt het lied gepassioneerd en tegen de klippen van het ongeloof op: hij is de liefde die wij leven, hij is de droom die wij dromen, hij is de weg en wat ons na die weg te wachten staat. Want hij heeft ons nooit geknecht, met geen woord, zo luidt het begin en het einde van dit lied. Zijn woorden, zijn smeebeden aan ons zijn erop uit ons te bevrijden van alle knechtschap en verslaving; het spreekt ons vrij. Daarom is hij de enige die het waard is God genoemd te worden, 'Te Deum': jij, God, vriend, goed gezelschap. Rechtopgaand naast U zien wij de hemel en de aarde nieuw. Het is een machtig lied. Misschien wel te machtig voor, te veel ineens. Maar we kunnen er mondjesmaat de hele zomer op teren.